

**BOOK REVIEW // NIRXANDINA PIRTÛKAN
ZAZAKÎ Û M. MALMÎSANIJÎ SER O MEQALEYÎ**

Ahmet Kırkan, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2020,
196 rûpel, ISBN: 9786052298206

Murat AYGÜN*

Article Type: Book Review / Nirxandina Pirtûkan

Received // Hatîn: 27.03.2021

Accepted // Pejirandin: 13.04.2021

Published // Weşandin: 30.04.2021

Pages // Rûpel: 279-282

This work is licensed under the Creative Commons
Attribution International License (CC BY 4.0).
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Citation/Atif: Kırkan, Ahmet. Review of “Zazakî û M. Malmîsanijî Ser o Meqaleyî” by Murat Aygün, (2021) *Kurdiname*, no. 4, p.279-282.

Taye kesî estê ke seba miletê xo cayê înan, cayê xabeta înan, keda înan bêhempa ya. Seba zazayan zî ma şênî vajê ke Mela Ehmedê Xasî, Osman Efendiyê Babijî, M. Malmîsanij, Munzur Çem, Roşan Lezgîn, Deniz Gunduz ûsn. xebata înan û keda înan bêhempa ya. Mîyanê kesanê corî ra cayê M. Malmîsanijî cîya yo. Mela Ehmedê Xasî û Osman Efendiyê Babijî ra pey heta serranê 1970î welat de zazakî nênusîyabî û M. Malmîsanij keso tewr verêno ke serranê 1970î de welat de zazakî nuşt. Û ey waranê cîya cîyayan de nuştayî û meqaleyî nuştî, kitabî weşanayî, rayberiyê şarê xo û kedkarîya zazakî kerda. M. Malmîsanijî, waranê sey folklor, edebîyat, şîre, ziwannasîye, ferhengnasîye, tarîx û tarîxnasîye ser o xebat kerdo û nê xebatê ey sey mîhver kedkaranê zazakîye roşn kenî.

A. Kırkan ziwannasî, gramerê zazakî û kurmanckî, ferhengnasî, zimannasîya muqayeseyine ser o xebitîyeno. Heta nika bi nameyê *Bîyîşa Pêxamberî ya Osman Esad Efendî û Destpêka Edebîyatê Klasîk yê Zazakî* kitabêk, gelek kîtaban de beşê kitabî, sempozyum û kongreyan de pêşkêşîye û kovaran de zaf meqaleyê ci ameyê weşanayene. Kırkan, bi nameyê *Mewlîdê Osman Esad Efendî Bîyîşa Pêxamberî –Metin û Wekenetiş-* ya master; bi nameyê *Hetê Fonetîkî ra Analîzkerdişê Zazakî; Muqayeseker-dişê Mintiqayanê Vakur, Merkez û Başûrî* ya doktoraya xo tamam kerda. Kitabê ey yo peyên zî bi nameyê *Zazakî û M. Malmîsanijî ser o Meqaleyî* terefê Weşanxaneyê Vateyî ra serra 2020î de ameyo weşanayiş û nê kitabî bi cîya-cîya maqaleyan des beşî estî.

Kitabê A. Kırkanî yo peyên *Zazakî û M. Malmîsanijî ser o Meqaleyî* de mîhverê xebate M. Malmîsanijî û bi derûdorê ey û xebata ey de şekil girewto. Ma şênî vajî ke bi ney xebata A. Kırkanî reyde panoromaya zazakî ameya xêzekerdene. Mîyanê na xebate de waranê sey folklor, edebîyat, şîre, ziwannasîye, ferhengnasîye, tarîx û tarîxnasîye, dokument, rexne û nîrxnayîşî de meqaleyî estê.

* Unîversîteya Mardin Artukluyî, Enstîtuya Ziwananê Ganîyan, Beşê Zivan û Kulturê Kurdan, Wendekarê Masterî, muradaygun@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9623-4359>.

Beşê yewinî bi sernameyê *Ziwanasîye û Felsefeyê Ziwanasîya M. Malmîsanijî* ameyo nuştiş. Nuşttox, nê beşî de derheqê ziwanasîye, felsefeyê ziwanasîye û derheqê ziwanasîye de melumatan dano ma û xebatê zazakî û M. Malmîsanijî ser o rexneyê xo nušto. Xebatê ziwanasîye ke terefê M. Malmîsanijî ra ameyêkerdiş, nê nuştayî de ameyî rêzekerdişî. Nê beşî de hem derheqê ziwan û ziwanasîye de hem derheqê xebatê ziwanasî ya dinyayî ser o îzahatî deyayê, hem zî mijara ziwanasîye ser o xebatê M. Malmîsanijî ameyê daşinasnayiş. Kirkan, destpêkê na xebate de ekolanê ziwanasîye û temsîlkaranê nê ekolan ra behs keno û dima xebatê ke zazakî de ameyêkerdiş bi mîhwerê felsefeyê ziwanasîya M. Malmîsanijî ya tehlîl keno. Kirkan ma rê nîşan dano ke, M. Malmîsanij xebatanê xo, goreyê krîteranê ziwanasîye girewtê dest û o heme waranê ziwanasîye ya eleqedar bîyo.

Ahmet Kirkan, beşê dîyin de behsê *Ferhengnasîye û Ferhenganê M. Malmîsanijî* keno. No nuştayê Kirkanî hîrê qisiman ra yeno meydan: *Ferheng û Ferhengnasîye, Tarîxê Ferhengnasî ya Kurdkî, Ferhengnasîya M. Malmîsanijî*. Qisimê yewinî de Kirkan, *Ferheng û Ferhengnasîye* ser o melumatanê konsantreyan dano wendoxan, qisima dîyin de kurdkî de heta nika çî ferhengî ameyî hedre kerdişî ra behs keno û bi kilmi înan erjneno. Qisimê hîrêyin de zî ferhengê ke hetê M. Malmîsanijî ra hadre bîyê yan zî ferhengê ke prosesê amadekerdişê de hetkarîye kerda îzah keno û goreyê parametreyanê leksîkolojî û leksîkografî erjneno û melumatan dano wendoxanê xo. Seba ke beşê yewin û beşê dîyin ziwan û ziwanasîye reyde têkildar ê, Kirkan nê di beşî sey dewamê yewbînan nušto. Ma nê melumatan ra dima şênî vajî ke M. Malmîsanijî reya verên bi şeklêko modern ferhengek hadre kerdo.

Beşê hîrêyin de behsê *Qanatê Kurdo û Zazakî* beno. Kirkan, nê beşî de melumatê ke derheqê zazayan û zazakî de hetê Qanatê Kurdo yî kom bîyî û bi reya mektubî M. Malmîsanijî reyde para kerdê gêno dest û erjneno. Kirkan ma rê derheqê Qanatê Kurdo û xebatanê ey ra dergûdila behs keno û bi mîhwerê nuştayê xo yê zazakî saz keno. Ma bi sayeyê nê tekstan musenî ke Qefqasye de zî zazayî estê. Seke nuşttox destpêkê meqaleyê xo de zî nušto, ma vînenî ke “Qanatê Kurdo tena seba lehçeyê kurmanckî û sorankî nê, seba lehçeya zazakî zî xebatkarêko muhîm o.” Q. Kurdo, Rûsya de yew tradîsyon awan kerdo, xebatê xo tena bi lehçeya xo sînor nêkerdo û ma şênî vajî ke ey bi hişmendîyêka kurdi hereket kerdo.

Kirkan, beşê çarinî de bi sernameyê *Keda Çewres Serran û Yew Kedkaro Bêhempa: M. Malmîsanij û Kitabê Ey Kurmancca ile Karşılaştırmalı Kirmancca (Zazaca) Dilbilgisi*, kitabê gramerê M. Malmîsanijî dano daşinasnayiş. Nuştayî ra fehm beno ke kitabê Malmîsanijî hîrê qisiman ra yeno meydan. Qisimo yewin fonolojî ser o nusîyayo û ey fonolojîyê kurdkî ser dergûdila îzahatî dayê. Qisimê dîyînî de morfolojîyê zazakî û kurmanckî ser o bi hawayêko muqayeseyî analizîbîyê. Beşê dîyîn de nuşttox morfolojîyê zazakî û kurmanckî ser o bi hawayêko muqayeseyî vindeno. M. Malmîsanijî qisimê hîrêyinî derheqê sentaksî de nušto. Kirkan, seba qismê hîrêyinî wina vano: *Ganî ma ifade bikerê no beşêko kilm o. Werrekna no beş hîna derg bîyayê. Çunke nuşttoxanê zazakî zafîne perwerdeyê xo bi ziwanê tirkî vînayo û goreyê sentaksê tirkî fikirênê û goreyê ney cumle- yanê xo rêze kenê. Labelê tirkî û kurdkî yew malbata ziwanî ra nîyê û nê ziwanî merdimê yewbînan nîyê. Seba cû sentaksê nînan zî sey pê nîyo. O samed ra ganî na beşe hîna derg bîyayene.* Goreyê ma zî tesbîtê Kirkanî ca de yo û ma hevî kenî ke M. Malmîsanijî, nêzdî yew wextî de derheqê sentaksî de bi yew xebata dergûdila biweşano.

Kirkan, beşê pancinî de *Tarîxnasîye û Tarîxnasîya M. Malmîsanijî* ser o vinderto. Seke ma cor ra zî vatbî, na xebate de xebatê M. Malmîsanijî sey mîhwerî yo. Mîyanê xebatanê Malmîsanijî ra xebata tewre muhîman ra yew zî tarîxnasîya ey a. Tarîx, seba miletan muhîm o. Seke Kirkanî zî tesbît kerdo, la çî heyfo ke *Têkilîya kurdan û tarîxî hîna sewîyeyêkê nizm de ya*. Tarîxê kurdan hîna zaf yan hetê dewletanê bînan ra yan zî hetê oryantalîstan ra ameyo nuştîş û çende zî mîyanê nînan ra xebatanê erjayeyî bibî zî zafê înan subjektîfî yê. Coka xebatê tarîxnusê/tarîxnasê sey M. Malmîsanijî zaf muhîmî yê. Kirkan, na meqaleya xo de derheqê tarîxî de sey zanistî melumatan dano, heta nika xebatê ke derheqê tarîxa kurdan bîyî sey panaroma ma rê nîşan mojneno û kitabê M. Malmîsanijî ke tarîxî ser o yo bi şeklêko kilmkî ma rê dano şinasnayîş.

Beşê şeşin de xebatê M. Malmîsanijî ke folklor ser o yê îzah keno, sey mefhûmê folklorî ra behs keno û çimeyê folklorî, xebatê ke derbarê folklorî de ameyêkerdiş ma rê nîşan dano. Sey xebatanê tarîxî, xebatanê folklorî zî seba miletan zaf muhîmî yê. Ma şênî bi xebatanê folklorî ra cuya komelî ya tradîsyonelî, erjê kulturê komelî, exlaq, adet û bawerîyê komelî, têkilîyê şarî fehm bîkê ûsn tewir-tewir doneyan bimusî. Kirkan, na meqaleya xo de folklor û mefhûmê folklorî ser o melumatanê zanistî dano ma, dima xebatê ke folklor a zazakî ser o ameyî kerdiş ma rê nîşan dano û xebata M. Malmîsanijî ya *Folklorê Ma ra Çend Nimûney* tedqîq keno û folklornasîya M. Malmîsanijî erjneno.

M. Malmîsanij çende zî hîna zaf sey ziwannas û tarîxnas bêro zanayîş û xebatanê ey hîna zaf ziwannasî û tarîxî ser o bibî zî, heman dem de mîyanê edebîyatê zazakî de sey edîb zî cayê ey bêhempa yo. Herçiqas heta nika tena yew kitabê ey ê şîran û çend şîrê ey kovaran de weşanîyayê zî, seke Kirkan zî vano, şairîya ey astêka berze de ya. Ahmet Kirkan, çar beşê peyênan de cîya hetan ra derheqê şîra M. Malmîsanijî gêno dest û erjneno. Kirkan, şîranê M. Malmîsanijî ke kitabê ey ê *Herakleîtos* de ca girewtî hetê mefhûmê *mekan, zeman, cinî û dîsporayî* ser o etud keno. Ma zî şênî vajî ke M. Malmîsanij şîranê xo reyde edebîyatê zazakî de rayîrêka newe, modern akerda.

Ahmet Kirkan, na xebata xo de cîya-cîya mijaran ser o maqaleyî ardî pêser. Seke ma nameyê kitabî ra zî fehm kenî, na xabete de mîhwer xebatê M. Malmîsanijî bê zî, berhem zazakî û zazayan ser o yê. Ma cor ra zî vatbî, mîyanê na xebate de, waranê sey folklor, edebîyat, şîre, ziwannasîye, ferhengnasîye, tarîx û tarîxnasîye, dokument, rexne û nirxnayîşî de maqaleyî estî. M. Malmîsanij tewir bi tewir wareyan de; waranê sey folklor, edebîyat, şîre, ziwannasîye, ferhengnasîye, tarîx û tarîxnasîye ser o xebat kerdo û nê xebatê ey sey mîhver kedkaranê zazakîye û seba ewro sibarojê şarê xo roşn kenî.

Ahmet Kirkan

ZAZAKÎ Û M. MALMÎSANIJÎ
SER O MEQALEYÎ